

Defoe álma mindenekelőtt arról szól, hogy a matróz története visszafele is igaz lehet. Mindenki előtt ott van az érvényesülés lehetősége, de csak, ha föladja magát. Ezt az árat leplezendő kell az önmagán felülkerekedő (tehát tragikus) ember eszméjét az önmagukat megcsalók komikus heroizmusával felcserélni.

A matróz álmáról beigazolódtott, hogy használhatatlan illúzió. Hogy Defoe Robinsona mit művelt az idők folyamán — a civilizáció nevében —, tudjuk. A történetek igazi vesztesei mégsem a szereplők. (Rokon- és ellenszenv ide vagy oda,

mégis hiányzik belőlük bármiféle bűnbánat és öntisztulási szándék.) Az igazi vesztes az sziget, amely a film végére otthoneremtésünk megcsalott vágya, hazátlanságunk bűnjele lesz.

Ha időközben a helyzet nem is oly tragikus, mint a Denevérben volt, csak épp komolytalanságában egyre reménytelenebb. Ebből a pozícióból nézve a filmet, arra is választ kaphatunk, miért lett a Robinson a válság filmje. Rendező és néző közös válságáé.

Hafner Zoltán

Kulturális krónika

Sargina Ludmilla: Az orosz szimbolizmus természetrajza (Akadémiai) Hosszú éveknek kellett eltelniök, hogy legalábbis sejtészerű tudomást szerezzünk arról, hogy az orosz irodalomnak — amelyre minden korszakban érdemes odafigyelni — voltak olyan irányzatai is, amelyeknek objektív leírását hiába kerestük volna a különféle kézikönyvekben. Mintha nem létezett volna szimbolizmus, impresszionizmus, expresszionizmus. Csak az utóbbi években derült ki, hogy értékes és fontos avantgárd törekvések, kiváló írók és művészek vegetáltak a felszín alatt, s éltek ennek az irányzatnak rangos előzményei is. Ezekről rajzol képet forrásértékű könyvében a szerző. Alig, homályosan, félbe-szerbe ismert kor és művészei elevenednek meg műve lapjain, lehetőséget adva arra, hogy műveltségünk — nem a saját hibánkból meglévő — ismeret-hiányait eltüntessük.

Déry Tibor: Börtönnapok bordaléka (Műzsák) Ha már homályos korról szóltunk, némi röstellkedéssel kell elmondanunk, hogy közelmúltunk történetének is vannak ilyen pontjai. Ennek főként az a magyarázata, hogy gondos kezek sokáig óvták azokat a dokumentumokat, amelyek segítettek volna alaposabb ismeretben, s nehogy engedjünk a kísértésnek, el is zárták őket. Déry Tibor, aki az 1945 utáni magyar irodalom egyik igen jelentős alakja volt, börtönbüntetését töltve vetette papírra önéletrajzi jegyzeteit, a Kelevéz Ágnes által gondozott könyv azonban nemcsak ezeket tartalmazza, hanem kiadatlan beszédeiből és fontos leveleiből is válogat. Az önéletrajz elsősorban bevallot-

tan személyes jellegével ragadja meg az olvasót, múltbéli nyomozásnak lehetünk tanúi, melynek során gyakran mintha ismeretlen földrészen járnánk, s döbbenet eszmélünk rá, valahonnan mégis ismerős ez a táj, ez a vidék, ezek az emberek. A díszletekre azonban jórészt ráakódott már a feledés pora. Déry kicsit ironikus stílusa különösképp azokban a részekben érvényesül, amelyekben író társairól, barátairól rajzol eleven képet. Kiválóan tájékoztatnak a Botka Ferenc által írt jegyzetek. Ezért is fogadtuk elképedéssel a kiadónak azt az ötletét, hogy a naplót „népszerű”, tájékoztató adatok híján lévő kiadásban is megjelenítette. Az ismeretterjesztésnek igazi bravúrja...

Dr. Lakatos István: Németh László betegsége és halála (Új Forrás füzetek 5.) Németh László tekintélyes mennyiségű rajongói bizonyára örömmel olvassák a nagy hozzáértéssel és szeretettel megírt könyvet, melyet kitűnő képanyag tesz teljessé. Túlságosan rövid itt a hely ahhoz, hogy belemenjünk az életmű nyitott kérdéseinek tárgyalásába. Bizonyosnak látszik, hogy a minőségeszmény, mely az író életművének egyik központi mozgótagja volt, nagyon időszerű napjainkban is, s nem kevésbé vonzó lehet az a szellemi nyugtalanság, kíváncsiság, hódító szándék, mellyel Németh László a világkultúrában kalandozott, a hazai közgondolkodást gazdagítandó. A tájékozatlan olvasó bizonyára elcsodálkozik, hogy e határozottan gondolkodó, mindig célszerűen eszmélkedő író mennyire sebzékeny volt, milyen nehezen viselte el a kritikát, amelyet valóban a szívére vett, bántást,

rosszindulatot sejtve ott is, ahol ilyesmiről szó sem volt. A betegsége elhatalmasodásáról szóló könyvből egyszerre ismerhetjük meg az öregedő Németh László szellemiségét és emberi habitusát. Miután gondolatai, eszméi és megállapításai még ma is inkább indulatokat keltenek pro és kontra, semmint az elfogulatlan önszemlélet kialakítását segítenék, e művet az író lelkes tisztelőinek ajánljuk elsősorban.

Vásárhelyi Miklós: Ellenzékben (Szabad Tér)
A szerzőnek elévülhetetlen érdemei vannak abban a folyamatban, melynek során hazánkban megszűntek az államiság korábbi keretei, s létrejöhettett egy demokratikus rendszer. Vallomásgyűjteménye tehát valóban történelmi dokumentumok tárháza még akkor is, ha eszméit nem minden vonatkozásban váltotta valóra a politika. Valaha úgy forgatják majd ezt a kötetet, mint egy huszadik századi értelmiségi változásainak hiteles krónikáját, annak bizonyosságaképp, hogy a kor gyakran félelmetes bakugrásai miképp befolyásolták a független szellemet, s hogy az mint harcolta ki érintetlenségét. A magyar kultúra rendkívül sokat köszönhet Vásárhelyi Miklósnak, így teljesen érthető, hogy a könyv egyik fejezetében köszöntöket olvashatunk. Pedig izgalmasabbak és tanulságosabbak azok a részek, amelyekben egy életképes demokratizmus forrásaig nyomoz vissza, nyilván azzal a szándékkal, hogy fejtegetéseinek tanulságait ma is hasznosíthassuk. A kiváló sajtótörténész elfogulatlanul kalandozza be századunk ma már elég nehezen hozzáférhető újságjait és folyóiratait, mert azokban a sajtószabadságnak olyan megnyilatkozásait látja, melyeket nem árt emlékezetünkbe idéznünk. Szomorú fejezetbe gyűjtötte búcsúztatóit, melyeket azoknak a barátainak és gyertyársai-

nak sírjánál mondott, akikkel együtt küzdött egy tisztultabb, hitelesebb életmód és szellemiség megvalósításáért. Vásárhelyi Miklós erre tette fel életét, s gyakran önemésztő harcánál mára olyan eredményei vannak, melyek azt bizonyítják, hogy érdemes volt e küzdelmet vállalnia.

Arcok és eszmék a nyugati magyar irodalomban (Csapó és Társa, Szeged — Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör, Zürich) Esztendőnk hosszú során át tiltott gyümölcs volt a nyugati magyar irodalom, csak kevesen ismerték az ott élő és alkotó írókat, s még kevesebben a nyugati magyar folyóiratokat, amelyekben pedig gyakran alapvetően fontos történelmi, filozófiai és irodalmi tanulmányok jelentek meg. Mára e helyzet megváltozott, de megváltozott a nyugati magyar irodalom létmódja is: a lapok egy része hazatelepült, idehaza is megvásárolhatók a nemrég még tiltott művek, s most következik majd a megmértetés, a befogadás, amelynek fontos állomása e tanulmánygyűjtemény. A szerzők áttekintik a nyugati magyar irodalomnak szinte minden fontos jellemzőjét, múltját és jelenét, a különféle műfajokat, az olvasó pedig töprengve kérdi, vajon a történelem változásai milyen irányba mozdítják ki ezt az irodalmat, meglesz-e annak lehetősége, hogy — amint ez szükségszerű volna — a Nyugaton élő és alkotó írók végre szerves részét képezzék a hazai magyar irodalomnak, s annak teljes jogú polgáraiként lehessenek jelen a folyóiratokban és a könyvkiadásban. Nagy kár, hogy olyan önfeláldozó írók és gondolkodók, mint Cs. Szabó László, Szabó Zoltán vagy éppen Kovács Imre, már nem érthették meg e folyamat kezdetét, az ő bölcseségükre ma is szükségünk volna.

Rónay László